

ŞİLİ'DE SU ÖZELLEŞTİRMELERİ

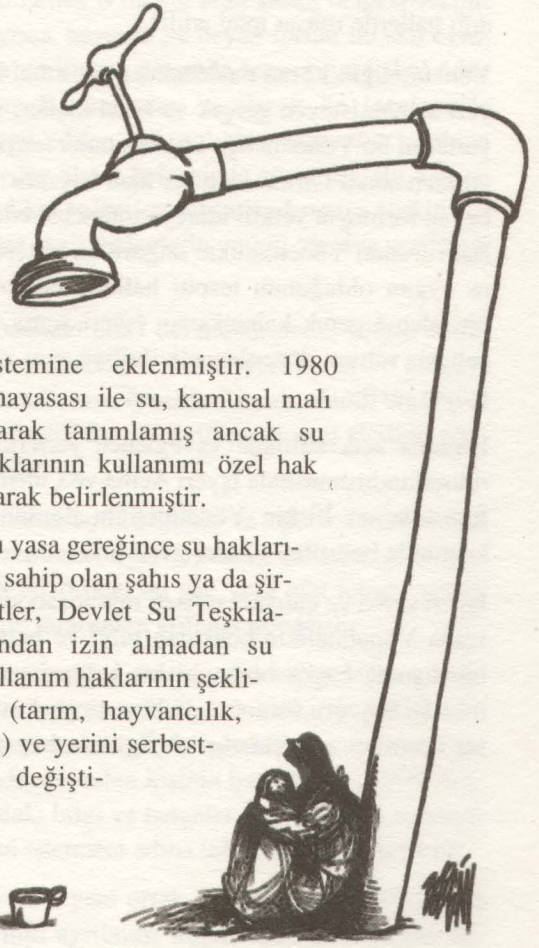
Dr. A. Argun AKDOĞAN
YAYED YK. Üyesi

Son yirmi beş yıldan bu yana Şili, su kaynaklarının özelleştirilmesi konusunda uluslararası finans kuruluşları tarafından "en iyi örnek" olarak gösterilmektedir. 1981 sayılı Su Yasası diğer ülkelerin izlemesi gereken bir model olarak sunulmaktadır. Dünya Bankası tarafından en başarılı neoliberal reform olarak adlandırılmıştır. Şili hükümeti elektrik ve telekomünikasyon özelleştirmelerine 1980 ortalarında, Batılı ülkelerden önce başlamıştır. 1990'lara gelindiğinde hükümet tarafından yürütülen tek kamu hizmeti olan su, bugün tamamıyla özelleştirilmiş durumdadır.

Atık içme suyunu işleyecek yeterli mali kaynağa sahip olmadığı gerekçesiyle Şili Hükümeti su şirketlerinin özelleştirilmesine 1998 sonlarında başlamıştır. Beş büyük su işletmesinden üçü İngiliz, diğerleri ise Fransız ve İspanyol firmalarına satılmıştır. Üç yıl içinde Şili'de konutlardaki su kullanıcılarının dörtte üçüne bu şirketler hizmet vermeye başlamışlardır. Şili'nin Santiago, Valparaiso ve Concepcion gibi en büyük şehir merkezlerinde özel su şirketleri su hizmetinin hemen hemen tamamını karşılamaktadırlar.

1960 ve 1970'li yıllardaki devlet politikalarını tam ters yöne çevirmek amacıyla askeri yönetim, neoliberal ideolojinin Şili'de şahika noktasında olduğu 1981 yılında yeni Su Yasasını yürürlüğe koymuştur. 1967 tarihli Tarım Reformu Yasası su kaynaklarının planlanması ve yönetiminde devletin yetkilerini büyük ölçüde arttırırken yeni yasa özel sektörü destekleyerek su kullanım ve yönetim haklarını tamamıyla özel sektöre aktarmıştır.

1981 yasası ile su kullanım hakları Şili tarihinde ilk kez arazi mülkiyeti sahipliğinden ayrılmış, herhangi bir mülk gibi serbest olarak alınmaya, satılmaya, kiralanmaya ve devredilmeye başlanmıştır. İdari yasalar tarafından düzenlenen su kullanım hakları, medeni yasanın yetki alanına alınarak mülk tahsis ve kayıt

sistemine eklenmiştir. 1980 Anayasası ile su, kamusal malı olarak tanımlanmış ancak su haklarının kullanımı özel hak olarak belirlenmiştir.

Bu yasa gereğince su haklarına sahip olan şahıs ya da şirketler, Devlet Su Teşkilatı'ndan izin almadan su kullanım haklarının şeklini (tarım, hayvancılık, vs.) ve yerini serbestçe değiştirebilirler.

Doğal bir su kaynağından alınan (akarsu gibi) dağıtım kanallarının yerlerini değiştirmek için izin gerekmektedir. Ancak kullanım hakkı verilen su kaynağında yeterince su varsa bu tür talepleri Devlet Su Teşkilatı kabul etmek zorundadır. Herhangibir su kaynağındaki su kullanım haklarının dağıtılmasında bu teşkilatın tek görevi, kamu ihalesi açarak su kullanım haklarını en fazla para teklif edene vermektir. Su kullanım haklarına sahip olanlar bu hakkı satın aldıktan sonra her-

hangibir vergi ya da ücret ödememek- tedirler. Daha önceki su kullanım haklarını düzenleyen yasaların aksine su kullanım hakkını satın alanlar suyu kullanmazlarsa herhangi bir yaptırımla karşılaşmamak- tadırlar. Suyun kullanılmasında ceza ödenmesi ya da su kullanım hakkı sözleşmesinin feshedilmesi gibi önlemler özel mülkiyet haklarına aykırı olduğu için yasaya eklenmemiştir. Dolayısıyla Şili'de tamamıyla deregüle edilmiş ve ve spekülasyona açık bir su kullanım hakları rejimi bulunmaktadır.

Su kullanım haklarını satın alanlar kendi dağıtım kanallarını açarak suyu istedikleri miktar ve fiyatlarda diğer kullanıcılara satmaktadır. Devlet Su Teşkilatı, su kullanım haklarını birkez verdikten sonra su haklarını iptal edememekte ya da kısıtlayamamaktadır (hükümet tarafından ilan edilen kuraklık gibi acil durumlar dışında). Su kullanımıyla ilgili anlaşmazlıklar konusunda Devlet Su Teşkilatı'nın hakemlik yetkisi de yasayla mahkemelere devredilmiştir.

Devlet Su Teşkilatı'nın geriye kalan teknik ve idari görevleri ise şunlardır: Suyla ilgili verileri toplamak ve yayınlamak; kanal ve baraj gibi geniş su kaynaklarının kullanımını denetlemek, su kullanım haklarını ve bu hakkı kullanların kayıtlarını tutmak; planlar, çalışmalar ve politika öneriler hazırlamaktır (tüm bu önerilerin uygulamaya girmesi ilgili devlet örgütlerinin onayına bağlıdır).

2000 yılında, özelleştirme karşıtlarının ve hükümetteki sol düşünceli üyelerin baskısıyla, Şili Hükümeti 1998'den bu yana yapılan beş özelleştirmeyi gözden geçirmeyi kabul etmiştir. Yapılan bu çalışmanın olumsuz sonuçları ve halk tepkisi karşısında hükümet su şirketlerinin hisselerin satılması yerine imtiyaz sözleşmeleri yapılmasına karar vermiştir.

Su fiyatları özelleştirmelerden bu yana sürekli artmıştır. Resmi olarak 1998'den 2000 yılına kadar olan artışlar ortalama olarak %20'dir. Ancak, Şili Tüketici ve Kullanıcı Örgütü, 15.000 su faturasını inceledikten sonra reel artışın %100 hatta bazı durumlarda %200'e ulaştığını bulmuştur.

Milyonlarca yoksul Şilili, yabancı özel şirketlerin çıkarları için su fiyatlarına yaptığı zammın mağduru olmuştur. Halk sürekli yapılan su zamlarını ödeyememektedir. 2001 Nisan ayında, başkent Santiago'daki yoksul mahallelerde oturan yoksullar başkanlık sarayının önünde yüksek su fiyatlarını protesto etmişlerdir. Rancagua şehrinde 120 konutun suyu İngiliz RWE-Thames Water'ın bir yan kuruluşu olan Libertador Su Hizmetleri Şirketi tarafından su paralarını ödemedikleri gerekçeyle kesilmiştir. Bu arada özel su şirketlerinden çalışan sayısı %30 oranında azaltılmıştır.

Gelecek on beş yıl için Şili su sektöründe su sağlama ve arıtma, nehir ıslahı, sulama kanalları yapımı, kıyı su temizliği kontrolü gibi projeler için yapılması gereken toplam yatırımı 3-4 milyar dolar olarak tahmin edilmektedir. Dünya Bankası Şili Hükümetine su özelleştirmelerine devam etmesi için 250-350 milyon dolarlık yapısal uyarılama kredisi vermeyi planlamaktadır.

Bugün Şili, Latin Amerika'da en fazla özelleştirme yanlısı olan ülkedir. Venezüella, Uruguay ve Bolivya gibi diğer Latin Amerika ülkeleri özelleştirmelere karşı çıkarken Şili en değerli kaynağının şirket çıkarları doğrultusunda kullanılmasına izin vermektedir. Son yıllarda Şili'de ortaya çıkan uygulama sonuçları Dünya Bankası'nın tüm başarı ve örnek model söylemlerinin abartılmış ve gerçek dışı olduğunu açıkça göstermektedir. _____ ❏